

Grażyna Erenc-Grygoruk
Zachodniopomorska Szkoła Biznesu
w Szczecinie

KSZTAŁTOWANIE TOŻSAMOŚCI DZIECI WE WSPÓŁCZESNEJ PRZESTRZENI MEDIALNEJ

Wprowadzenie

Dzieciństwo jest okresem, w którym rozpoczyna się proces budowania tożsamości na bazie własnego obrazu siebie samego i świata, w oparciu o zgromadzoną wiedzę, doświadczenia, przeżycia, interakcje. W kształtowaniu obrazu własnego Ja i świata znaczącą rolę odgrywa przestrzeń medialna, w której żyją dzieci. Poprzez różnorodne i bogate formy przekazu media stają się nieocenionym źródłem nieznanym dzieciom wiadomości z wielu obszarów tematycznych. Jednak treści przekazów są bardzo zróżnicowane pod względem wartości moralnych, społecznych, tworząc mieszaninę realnych informacji, ale także mitów, haseł reklamowych, skrótów myślowych. Zdaniem K. Wenty „nierazko człowiek, jako odbiorca przekazów neomediálních, staje wobec ogromu informacji prawdziwych i nieprawdziwych, dobrych i złych, mądrych i mniej mądrych, pięknych i brzydkich oraz zbyt często staje się ofiarą manipulacji”¹. Podobne stanowisko prezentuje S. Juszczak, zauważając, że „komunikacja w mass mediach odznacza się entropią symboliki słów, manipulacyjną perswazją, często mijaniem się z prawdą (lub niemówieniem całej prawdy) w przekazywaniu informacji, która z założenia ma być obiektywna”². W związku z tym współczesna przestrzeń medialna od najwcześniejszych lat życia dziecka w znaczący sposób wywiera wpływ na kształtowanie jego tożsamości. W efekcie może przywołać specyficzną świadomość medialną prowadzącą do relatywizmu poznawczego, moralnego, a w rezultacie do biernej, konsumpcyjnej postawy, ślepego naśladownictwa, agresji, a nawet uzależnienia.

Tożsamość – kontekst teoretyczny

Zagadnienie tożsamości jest przedmiotem zainteresowania wielu dyscyplin naukowych. Termin ‘tożsamość’ wywodzi się z tradycji filozoficznej, gdzie używany jest do określenia: „identyczność, bycie i pozostawanie sobą”³. W ujęciu psychologicznym tożsamość określa się jako „poznawcze ujmowanie przez człowieka samego siebie we wszelkich możliwych relacjach

¹ K. Wenta, *Teorie chaosu i fraktali dla neomediów*, [w:] *Edukacja informacyjna. Komputer. Internet i multimedia w domu, w szkole i w pracy*, red. K. Wenta, E. Perzycka, Oficyna Wydawnicza CDiDN, Szczecin 2006, s. 244.

² S. Juszczak, *Edukacja w społeczeństwie ery informacyjnej i komunikacji*, [w:] *Edukacja w dialogu i reformie*, red. A. Karpińska, Trans Humana, Białystok 2002, s. 165.

³ *Słownik filozofii*, red. J. Hartman, Wyd. Zielona Sowa, Kraków 2006, s. 233.

z samym sobą oraz światem zewnętrznym⁴. We współczesnych badaniach istnieje kierunek rozpatrywania tożsamości w aspekcie rozwojowym, niezwykle przydatnym w kontekście pracy. Zdaniem M. Cuprjak aspekt ten podkreśla „genezę jej powstawania oraz wszelkie zmiany, jakie jednostka przechodzi podczas tego procesu. Ważne są tu wszystkie interakcje z otoczeniem społecznym oraz pierwsze znaczące autorytety, na bazie których osadzają się podstawy tożsamości⁵. Ze względu na podjętą problematykę kształtowania tożsamości u dzieci obszar poszukiwań ograniczę do **tożsamości własnej**, zawierającej określoną treść charakterystyczną dla danej jednostki. Ten punkt widzenia prezentuje psychologia rozwojowa, dla której tożsamość jest strukturą dynamiczną rozpatrywaną w kategoriach procesu, odbywającego się na przestrzeni cyklu życia. Z uwagi na to, że jednostka jest osadzona w określonej przestrzeni społecznej, tożsamość może być w ujęciu socjologicznym⁶. Taką przestrzenią mogą i stają się dla dzieci wszechobecne media. Badania J. Izdebskiej wykazały, że kontakt dziecka z mediami rozpoczyna się bardzo wcześnie, jeszcze przed ukończeniem pierwszego roku życia, i ma charakter codzienny⁷. Na tożsamość własną składa się: tożsamość osobista i społeczna⁸. Pierwsza z nich to „swoiste samookreślenie jednostki odzwierciedlające cechy jej osobowości i inne specyficzne dla niej atrybuty, takie jak poczucie kompetencji, zainteresowania intelektualne, cechy fizyczne, osobiste upodobania itp.”⁹. Tożsamość osobista jest podstawą do kształtowania się własnej tożsamości danej jednostki, szczególnie u dzieci. Na bazie tożsamości osobistej (jednostkowej) kształtuje się **tożsamość społeczna**, którą identyfikują terminy określające członkostwo w grupach społecznych. P.L. Berger twierdzi, że „tożsamość jest podtrzymywana, modyfikowana, a nawet formowana na nowo przez stosunki społeczne”¹⁰. Prekursorem psychospołecznej koncepcji tożsamości człowieka jest E.H. Erikson. Z całego spektrum możliwości interpretacyjnych jego koncepcji charakterystyczne z punktu widzenia pedagoga są zagadnienia dotyczące:

- 1) świadomego poczucia jednostkowej tożsamości,
- 2) nieświadomego dążenia do zachowania osobistej ciągłości,
- 3) dokonującej się pracy nad syntezą *ego*,
- 4) utrzymania wewnętrznej solidarności z grupowymi ideałami.

Istotne dla człowieka – według E.H. Eriksona – są dwie relacje: do siebie samego i do innych ludzi, czyli do kultury i tradycji. Autor wskazuje na szczególny typ związku, jaki łączy podmiot z nim samym – z jednej strony z jego własną psychofizyczną i moralną kondycją (*self identity*), z drugiej – na związek z innymi. Związek ten opiera się na mniej lub bardziej świadomych postawach wobec wyróżnionych wartości, których nosicielem jest zarówno sam podmiot, jak i inni ludzie. Twórca opisuje **tożsamość** jako więcej niż sumę dziecięcych identyfikacji. „To narastająca w toku doświadczeń zdolność *ego* do integrowania wszystkich identyfikacji, obejmujących zmienny bieg *libido*, umiejętności rozwinięte na podstawie wrodzonego wyposażenia oraz możliwości wynikłe z ról społecznych”¹¹. Nie ulega wątpliwości,

⁴ Wielka encyklopedia PWN, red. J. Wojnarowski, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2005, s. 455.

⁵ M. Cuprjak, *Tożsamość a rola nauczyciela w okresie wczesnej dorosłości*, Wyd. Instytut Pedagogiki UMK, Toruń 2007, s. 12.

⁶ P. Szczukiewicz, *Rozwój psychospołeczny a tożsamość*, Wyd. UMCS, Lublin 1998, s. 54.

⁷ J. Izdebska, *Rodzina, dziecko, telewizja. Szanse wychowawcze i zagrożenia telewizji*, Wyd. Trans Humana, Białystok 1996.

⁸ A. Bikont, *Tożsamość społeczna – teorie, hipotezy, znaki zapytania*, [w:] *Studia nad spostrzeganiem relacji JA – INNI*, red. M. Jarymowicz, Ossolineum, Warszawa 1988, s. 29.

⁹ W. Dmochowski, *Społeczne i kulturowe uwarunkowania patologii*, [w:] *Społeczna psychologia kliniczna*, red. H. Sęk, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 1998, s. 183.

¹⁰ P.L. Berger, T. Luckman, *Społeczne tworzenie rzeczywistości*, PWN, Warszawa 1983, s. 263.

¹¹ Za: A. Kłoskowska, *Kulturologiczna analiza biograficzna*, „Kultura i Społeczeństwo” 1985, nr 3, s. 4.

że na kształtowanie tożsamości dziecięcej mają wpływ wszyscy i wszystko, w tym również przestrzeń medialna, w której funkcjonuje dziecko.

Krytyczna strategia poznawcza J. Habermasa, rozwinięta przez L. Witkowskiego, czyni teorię tożsamości przydatną do celów edukacyjnych. Zdobywanie przez jednostkę zdolności do uczestnictwa w coraz to bardziej złożonych systemach działania jest – zdaniem J. Habermasa – „rdzeniem procesu kształtowania się tożsamości jednostki”¹². Autor zaproponował trójzakresową teorię tożsamości: **kondycja – koncepcja – kompetencja**. Według J. Habermasa „poczucie tożsamości” określa element kondycji człowieka (**swoistego Ja-we-mnie**) i kształtuje procesy odnoszenia się jednostki do świata otaczającego. Postrzeganie i rozumienie ludzi, stanów rzeczy i relacji między nimi (odbiór i interpretacja m.in. mediów) stanowi podstawę tożsamości człowieka. Istnieje drugi element tożsamości: **Ja-w-świecie**, zwany **koncepcją** człowieka. W uproszczeniu przechodzimy od „poczucia” do „umiejscowienia”, od „kondycji” do „koncepcji” swojego **Ja**. Interpretując teorię, budowanie „koncepcji siebie” dokonuje się w życiowym kontekście ze światem, w tym również z przestrzenią medialną, w której znajduje się dziecko. Podatność dzieci na media wynika z ich psychofizycznych cech związanych z rozchwianiem emocjonalnym, brakiem stałego systemu wartości i norm, brakiem umiejętności krytycznego przyjmowania informacji, niezauważania granic między dobrem i złem, prawdą i fałszem. Zatem media niezwykle sugestywnie lansują określony system wartości wywierający wpływ na kształtowanie tożsamości u dzieci.

Reasumując, struktura tożsamości indywidualnej człowieka jest zawsze pochodną warunków społecznych, w jakich żyje on od najwcześniejszego okresu swojego życia. W kontekście rozważań pedagogicznych połączenie perspektywy psychologicznej i socjologicznej jest niezwykle cenne i użyteczne. Kształtowanie tożsamości jednostki odbywa się zawsze przy współdziałaniu otoczenia i na skutek wprowadzenia określonych wzorców kulturowych, szablonów zachowań w nim akceptowanych¹³. Tego dostarczają wszystkie rodzaje współczesnych mediów.

Wybrane aspekty wpływu mediów na kształtowanie tożsamości dzieci

Obecna przestrzeń medialna może wywierać negatywny i pozytywny wpływ na kształtowanie się tożsamości u dzieci. Zdaniem K. Wenty „konsumpcyjny charakter multimediów w globalizującym się świecie, ujmowanych zarówno od strony stale doskonalącego się instrumentarium przekazu także w sferze kontaktów interaktywnych oraz treści informacji, jak również walorów poznawczych, utylitarnych oraz społeczno-moralnych estetycznych, mogą budzić zachwyty, z troską i obawą”¹⁴. Badacze zjawiska wpływu mediów na dzieci odwołują się do teorii uczenia się A. Bandury. Według koncepcji dzieci uczą się, obserwując zachowania nie tylko osób bezpośrednio, ale też z ekranu telewizyjnego i komputerowego, tzw. **modelowanie**¹⁵. U dzieci następuje rozwój myślenia, które pobudza młodego człowieka do poszukiwania wiedzy o sobie oraz konstruowania własnej tożsamości, dzięki której możliwa będzie dojrzałość autonomii. Nie mniej ważnym mechanizmem wpływu medialnych przekazów na kształtowanie tożsamości u dziecka – jak podała J. Izdebska – jest **imitacja**

¹² L. Witkowski, *Tożsamość i zmiana*, WMK, Toruń 1982, s. 234.

¹³ O tym pisał O. Urban, *Źródła tożsamości jednostki ludzkiej w świetle badań psychologicznych i socjologicznych*, [w:] *Perspektywy tożsamości. Podmiot, przedmiot, tożsamość*, red. B. Andrzejewska, J. Matejczuk, K. Podlasi, M. Wojnarowska, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań 2003, s. 16-25.

¹⁴ K. Wenta, *Teorie chaosu i fraktali dla neomediów*, [w:] *Edukacja informacyjna. Komputer, Internet i multimedia...*, op. cit., s. 251.

¹⁵ J. Izdebska, *Rodzina. Dziecko. Telewizja*, Trans Humana, Białystok 2001, s. 37.

(naśladowanie) zachowań bardziej lub mniej podobnych do sytuacji modelowych. Autorka wyróżniła mechanizmy: **oczyszczenia (katharsis)**, **znieczulenia i wzmocnienia**¹⁶. Atrakcyjna przestrzeń medialna, z tym związana forma i treści przekazu mogą być u dzieci przyczyną wzmocnienia tendencji obserwowanych zachowań oraz podejmowanych przez nie określonych czynności. N. Postman zwrócił uwagę, że „narzędzia cyberprzestrzenne nie tylko informują, kształtują poglądy i postawy życiowe, lecz także mogą dezintegrować (zmyślanie, zatajanie, przekręcanie) lub parainformować (nietrafne, bezpodstawne domniemywania itp.)”¹⁷. Według A. Brzezińskiej „otoczenie, w którym dzieci żyją, z jednej strony zachęca, a czasami wymusza, ale z drugiej utrudnia, zakłóca, nawet całkowicie uniemożliwia podejmowanie różnych działań przez jednostkę”¹⁸. Częste doświadczanie owych nacisków, zachęt (bodźców i wzmocnień pozytywnych), jak i ograniczeń (bodźców awersyjnych i wzmocnień negatywnych) płynących z otoczenia powoduje powstawanie w okresie dzieciństwa i dorastania oraz krystalizowanie się w okresie dorosłości jakiegoś **stylu życia** oraz „efektu” owego stylu życia w postaci określonej struktury **Ja**¹⁹. Kształtująca się w okresie dzieciństwa struktura **Ja** zyskuje odpowiedni – według J.E. Marcii – **status**²⁰. Dotyczy to czterech poziomów budowania tożsamości: rozproszonej, lustrzanej (przejętej), moratoryjnej i osiągniętej. Dwoma pierwszymi można zinterpretować wpływ mediów na kształtowanie tożsamości u dzieci. W czasie **tożsamości rozproszonej** dziecko odczuwa zmiany w funkcjonowaniu swojej psychiki. Dotychczasowe cele życiowe już mu nie wystarczają. Aby poradzić sobie z tym problemem, dziecko przechodzi do **tożsamości lustrzanej**. Na tym etapie szuka ono wzorców i silnie identyfikuje się z osobami, które są dla niego autorytetem, imponują mu swoim wyglądem, oryginalnym strojem i sposobem bycia, również obserwowanych ze świata mediów. D. Kellner zauważył, że „media, dostarczając nie jeden, lecz wiele różnorodnych ideałów osobowości i wzorów osobowych, stwarzają warunki do powstawania nowego typu tożsamości indywidualnej”²¹. Poza tym media poprzez przekaz informacji, opinii, poglądów, wzorów zachowań „kolonizują” umysły swoich odbiorców, czynią je „niewolnikami” pewnych orientacji światopoglądowych, propagowanych wzorów, stylów życia. J. Gajda wyróżnił negatywne rodzaje działalności mediów, tj. **bezpośredni, kumulatywny, podświadomy**²². J. Koblewska wprowadziła czwarty, tzw. **zewnętrzny**, przejawiający się w naśladowaniu akceptowanych przez dziecko wzorów zachowań²³. Należy przy tym zauważyć, że „nałogowymi telewizjami są dzieci pozbawione miłości rodzinnej, osamotnione, przeżywające sytuacje konfliktowe”²⁴. Zagrożeniem dla kształtowania obrazu własnego **Ja**, świata, a także własnej tożsamości młodego pokolenia jest nieracjonalne korzystanie z mediów. Jednak brak instrumentów selekcji informacji i krytycznej refleksji prowadzi u małego odbiorcy często do jednorodnego wartościowania wszystkich danych. Przekaz emitowany przez media może dostarczyć również dzieciom silnych wrażeń, niejednokrotnie utrzymuje w napięciu, ab-

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ N. Postman, *Technopol. Triumf techniki nad kulturą*, PIW, Warszawa 1995.

¹⁸ A. Brzezińska, *Współzależność kontekstu rozwoju, stylu życia i struktury Ja*, [w:] *Nauka. Humanistyka. Człowiek*. Wyd. Naukowe UAM, Poznań 2005, s. 57-74.

¹⁹ E.H. Erikson, *Zabawa i aktualność*, [w:] *Dziecko w zabawie i w świecie języka*, red. A. Brzezińska, T. Czub, G. Lutomski, B. Smykowski, Wyd. Zysk i S-ka, Poznań 1995, s. 239.

²⁰ J.E. Marcia, *Identity in adolescence*, [in:] *Handbook of adolescent psychology*, J. Anderson (ed.), John Wiley, New York 1980.

²¹ Za: E. Wilk, *Nadzór a Internet. Kilka uwag o tożsamości w dobie komunikacji cyfrowej*, [w:] *Piękno w sieci. Estetyka a nowe media*, red. K. Wilkoszewska, Universitas, Kraków 1999, s. 273.

²² J. Gajda, *Media w edukacji*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2003, s. 114.

²³ J. Koblewska, *Środki masowego oddziaływania*, WSiP, Warszawa 1972, s. 25-26.

²⁴ J. Izdebska, *Rodzina. Dziecko. Telewizja*, op. cit., s. 36.

sorbuje uwagę poprzez szybką, pasjonującą akcję. Dzieci te mają tendencje do porzucania działań przed ich zakończeniem z powodu nienaturalnego zmęczenia. T. Goban-Klas napisał: „telewizyjna piastunka staje się coraz bardziej asocjacyjna, wideoklipowa. Dzieci i młodzież przyzwyczajają się do coraz większego tempa narracji, skrótości, zmienności reguł montażu, kodów dźwiękowych. I coraz częściej po prostu nudzą się wolnym, tradycyjnym tempem narracji”²⁵. Nastawienie na odbiór programów łatwych, niewymagających dogłębnej analizy, syntezy i interpretacji poznanych komunikatów, w konsekwencji może doprowadzić u dzieci do percepcji odbioru płytkiego i pobieżnego. Zdaniem A. Kozłowskiej „przesiadanie przed telewizorem czy komputerem prowadzi do utrwalenia u dzieci oczekiwania, że zawsze ktoś będzie je zabawiał, będą zawsze szukały wzmocnień zewnętrznych do zachowań, nie koncentrując się na własnych motywach działania”²⁶. Funkcjonowanie dzieci w przestrzeni medialnej przy charakterystycznym jednostronnym nadawaniu i biernym odbiorze powoduje u nich nastawienie na bodźce zewnętrzne. W konsekwencji następuje u dzieci unifikacja postaw, gustów i sposobów spędzania wolnego czasu. Redakcje czasopism dla dzieci kierując się modą narzuconą przez reklamy, kreują określony typ bohaterów, chętnie kupowanych przez rodziców w formie maskotek lub gadżetów. Według P. Kossowskiego „komunikaty reklamowe prezentują dość spójny, ale specyficzny świat wartości, z których najważniejsze jest nie tylko samo posiadanie, ale też konsumpcja, zdobywanie prestiżowych rzeczy”²⁷. Filozofia konsumeryzmu zakłada, że kupowanie staje się podstawowym celem życiowym i najistotniejszą formą aktywności młodego pokolenia. Poza tym rodzice z niewiedzy nie potrafią udzielić dzieciom pomocy w umiejętnym korzystaniu z mediów, gdyż nie posiadają takich umiejętności i często są uzależnieni od Internetu, telewizji, radia, telefonu komórkowego.

W kształtowaniu tożsamości dziecka żyjącego we współczesnej przestrzeni medialnej mogą wystąpić zagrożenia dla rozwoju psychicznego i jego socjalizacji. Badania M. Braun-Gałkowskiej²⁸ wykazały, że wszystkie media posługujące się obrazem cechuje „nadprezentacja” obrazu przemocy²⁹. Zdaniem J. Gajdy „funkcja przemocy w formie udratyzowanej polega na komunikowaniu widzom określonego porządku społecznego i układu sił w społeczeństwie, co w konsekwencji prowadzi do zaburzenia poczucia bezpieczeństwa i powstania lęku”³⁰. Związane to jest z trudnościami w kształtowaniu się u dzieci tożsamości osobistej i społecznej. Skutki natury emocjonalnej dla nich przy nadmiernym lub niewłaściwym wykorzystaniu mediów są bardzo niepokojące: niepokój, nadpobudliwość, agresywność, oczekiwanie ciągłego zainteresowania ze stronnych innych, łatwowierność, koncentracja na terażniejszości. Szkoła i rodzina stają się środowiskami nudnymi³¹.

Media mogą być również źródłem pozytywnego wpływu na budowanie tożsamości młodego człowieka. Poprzez aktywne uczestnictwo w programach multimedialnych (zabawy matematyczne, językowe, gry strategiczne) dzieci mają możliwość rozwiązywania różnych problemów przy równoczesnym rozwijaniu u nich analizy, syntezy, abstrahowania i uogólnienia. Takie programy powinny ułatwiać dzieciom poznawanie siebie, pobudzać do autorefleksji, co

²⁵ T. Goban-Klas, *Media i komunikowanie masowe. Teorie i analizy prasy, radia, telewizji i Internetu*, PWN, Warszawa 2005, s. 299.

²⁶ A. Kozłowska, *Oddziaływanie mass mediów*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2006, s. 165.

²⁷ P. Kossowski, *Reklama i dziecko. Pedagogiczny wymiar zjawiska*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 1997, nr 8, s. 12.

²⁸ M. Braun-Gałkowska, *Dziecko w świecie mediów*, „Edukacja i Dialog” 2003, nr 6, s. 2-9.

²⁹ Ibidem.

³⁰ J. Gajda, *Media w edukacji*, op. cit., s. 116.

³¹ W. Cwalina, *Generacja Y – ponury mit czy obiecująca rzeczywistość*, [w:] *Internet – fenomen społeczeństwa informacyjnego*, red. T. Zasepa, Edycja Świętego Pawła, Częstochowa 2001, s. 42.

w efekcie powinno prowadzić do kształtowania samowiedzy dotyczącej tworzenia własnego wizerunku. Na związek tożsamości z samowiedzą zwrócił uwagę J. Koziellecki, stwierdzając, że „poczucie tożsamości, a więc świadomości własnej odrębności, niezmienności, ciągłości i spójności, wyrasta z samowiedzy”³². Przestrzeń medialna otaczająca dziecko proponuje wieloznaczność obrazów, szeroką gamę różnorodnych emocji, ale też daje szansę poszukiwania i odnajdywania siebie.

Podsumowanie

Przestrzeń medialna, w której żyją dzieci, stwarza im w kształtowaniu tożsamości wielorakie możliwości, ale także zagrożenia. Skala potencjalnych niebezpieczeństw, jakie niesie ze sobą użytkowanie nowoczesnych technologii, sprawia, że należy podejmować wszelkie działania mające na celu umiejętne kierowanie „procesem percepcji przez dzieci treści oraz rozbudzanie potrzeb poznawczych, społecznych i kulturalnych”³³. Zdaniem K. Ferenz „kształtowanie zrębów tożsamości dzieci w ramach edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej pod wpływem mediów jest w znaczącej mierze niekontrolowane”³⁴. W związku z tym nie powinno się pozostawiać dzieci „samotnych” i „zagubionych” w przestrzeni medialnej. Jak zauważył K. Wenta, „tworzenie się społeczeństwa informacyjnego, które ma być społeczeństwem wiedzy i postępu technicznego (...) wiąże się z uczeniem języka mediów”³⁵. Naukę krytycznego odbioru wszelkich medialnych treści można rozpocząć od najwcześniejszych lat życia dziecka przez rodziców i nauczycieli.

Bibliografia

- Berger P.L., Luckman T., *Spoleczne tworzenie rzeczywistości*, PWN, Warszawa 1983.
- Braun-Gałkowska M., *Dziecko w świecie mediów*, „Edukacja i Dialog” 2003, nr 6, s. 2-9.
- Brzezińska A., *Współzależność kontekstu rozwoju, stylu życia i struktury Ja*, [w:] *Nauka. Humanistyka. Człowiek*. Wyd. Naukowe UAM, Poznań 2005.
- Cwalina W., *Generacja Y – ponury mit czy obiecująca rzeczywistość*, [w:] *Internet fenomen społeczeństwa informacyjnego*, red. T. Zasepa, Edycja Świętego Pawła, Częstochowa 2001.
- Erikson E.H., *Identity and the Life Cycle*, W.W. Norton & Company, New York – London 1980.
- Erikson E.H., *Zabawa i aktualność*, [w:] *Dziecko w zabawie i świecie języka*, red. A. Brzezińska, T. Czub, G. Lutomski, B. Smykowski, Wyd. Zys i S-ka, Poznań 1995.
- Ferenz K., *Iluzja i rzeczywistość w świecie dziecka*, [w:] „Pedagogika Mediów” 2005, nr 1, red. M. Furmanek, K. Wenta, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2005.
- Gajda J., *Media w edukacji*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2003.
- Goban-Klas T., *Media i komunikowanie masowe, Teorie i analizy pras, radia, telewizji i Internetu*, PWN, Warszawa 2005.
- Izdebska J., *Rodzina. Dziecko. Telewizja*, Wyd. Trans Humana, Białystok 2001.
- Juszczak S., *Edukacja w społeczeństwie ery informacyjnej i komunikacji*, [w:] *Edukacja w dialogu i reformie*, red. A. Karpińska, Trans Humana, Białystok 2002.

³² J. Koziellecki, *Psychologiczna teoria samowiedzy*, PWN, Warszawa 1986, s. 329.

³³ D. Sarzała, *Cyberprzestrzeń a problem uzależnień*, [w:] *Nowe oblicza uzależnień*, red. E. Łuczak, Wyd. Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2010, s. 149.

³⁴ K. Ferenz, *Iluzja i rzeczywistość w świecie dziecka*, [w:] „Pedagogika Mediów” 2005, nr 1, red. M. Furmanek, K. Wenta, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 1995, s. 17.

³⁵ K. Wenta, *Pedagogika medialna widziana od strony teorii chaosu i fraktali*, [w:] „Pedagogika Mediów” 2005, nr 1, red. M. Furmanek, K. Wenta, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 1995, s. 114.

- Kłoskowska A., *Kulturologiczna analiza biograficzna*, „Kultura i Społeczeństwo” 1985, nr 3.
- Koblewska J., *Środki masowego oddziaływania*, WSiP, Warszawa 1972.
- Kossowski P., *Reklama i dziecko. Pedagogiczny wymiar zjawiska*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 1997, nr 8.
- Kozielecki J., *Psychologiczna teoria samowiedzy*, PWN, Warszawa 1986.
- Kozłowska A., *Oddziaływanie mass mediów*, Oficyna Wydawnicza, Warszawa 2006.
- Marcia J.E., *Identity in adolescence*, [in:] *Handbook of adolescent psychology*, ed. J. Anderson, John Wiley, New York 1980.
- Postman N., *Technopol. Triumf techniki nad kulturą*, PIW, Warszawa 1995.
- Sarzała D., *Cyberprzestrzeń a problem uzależnień*, [w:] *Nowe oblicza uzależnień*, red. E. Łuczak, Wyd. Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2010.
- Wenta K., *Pedagogika medialna widziana od strony teorii chaosu i fraktali*, [w:] *Pedagogika mediów*, red. M. Furmanek, K. Wenta, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2005.
- Wenta K., *Teorie chaosu fraktali dla neomediów*, [w:] *Edukacja Informacyjna. Komputer, Internet i multimedia w domu, szkole i w pracy*, red. K. Wenta, E. Perzycka, Oficyna Wydawnicza CDiDN, Szczecin 2006.
- Wilk E., *Nadzór a Internet. Kilka uwag o tożsamości w dobie komunikacji cyfrowej*, [w:] *Piękno w sieci. Estetyka a nowe media*, red. K. Wilkoszewska, Wyd. Universitas, Kraków 1999.
- Witkowski L., *Tożsamość i zmiana*, UMK, Toruń 1982.

Grażyna Erenc-Grygoruk

Kształtowanie tożsamości dzieci we współczesnej przestrzeni medialnej

W prezentowanym tekście podjęto próbę zdefiniowania pojęcia ‘tożsamość’ w kontekście dziecka. W świetle literatury badacze zjawiska wpływu mediów na dzieci podkreślają jego pozytywne, ale też negatywne znaczenie poprzez zmiany w różnych sferach jego rozwoju. Zadaniem autorki była próba odpowiedzi na pytanie – w jaki sposób współczesna przestrzeń medialna wpływa na kształtowanie się tożsamości dziecka.

Słowa kluczowe: tożsamość, media, przestrzeń medialna

Moulding children’s identity within a contemporary media space

In the presented text, an attempt has been made to define the construct of a child’s identity. In light of the available literature, the researchers studying the impact of the media on children emphasize its advantageous or disadvantageous influence through changes in the child’s different developmental spheres. The author’s task was an attempt to address the following question – in what way the contemporary media space affects the development of the child’s identity.

Keywords: identity, media, the media space

Translated by Andrzej Szczepanek